

بررسی کتاب‌های آموزشی و تربیتی دوره متوسطه در سال‌های ۹۰ تا ۹۲

آهنگ تولید و کیفیت کتاب‌های دوره متوسطه در سه سال گذشته

اشرف حمیدی

آن‌ها برای انتشار در کتاب‌نامه‌های رشد، به استخراج و تحلیل داده‌های آماری می‌پردازند تا تصویر دقیق‌تری از وضعیت کتاب‌های آموزشی و تربیتی ترسیم کنند.

سه سال در یک نگاه

در یک نگاه کلی، مجموع کتاب‌های رسیده در سال ۱۳۹۰، بالغ بر ۳۴۶۵ عنوان بوده که در این میان کتاب‌های دوره متوسطه نظری، ۱۷/۹ درصد را به خود اختصاص می‌دهد که ۱۱ درصد از آن‌ها به‌دلیل غیرمرتبط بودن (زمانی، موضوعی و تکراری) از روند بررسی خارج شده‌اند. از کتاب‌های باقی‌مانده نیز ۵۳ درصد مناسب تشخیص داده شده‌اند.

در سال ۱۳۹۱، از مجموع ۳۵۸۹ کتاب‌های رسیده، سهم دوره متوسطه نظری ۲۸/۳ درصد بوده است که از این میان ۲۵/۴ درصد آن غیرمرتبط تشخیص داده شده‌اند که رقم قابل توجهی است؛ اما از کتاب‌های باقی‌مانده نیز فقط ۳۵ درصد مناسب تلقی شده‌اند که در سال‌های مورد بررسی پایین‌ترین سطح کتاب‌های مناسب به‌شمار رفته است.

در سال ۱۳۹۲، کتاب‌های رسیده به ۳۹۸۳ عنوان بالغ می‌شده که دوره متوسطه نظری با ۱۲۳۵ عنوان، سهمی ۳۱ درصدی را به خود اختصاص داده است. با خروج ۱۷ درصد کتاب غیرمرتبط، در نهایت ۴۷ درصد کتاب‌ها مناسب تشخیص داده شده‌اند.

وضعیت کتاب‌های رسیده

بررسی کتاب‌های رسیده به دبیرخانه سامان‌دهی منابع آموزشی و تربیتی در دوره متوسطه دوم (نظری)، نشان می‌دهد که روند

اشاره

تبیین و اجرای سیاست‌ها، اهداف، برنامه‌ها و انتظارات آموزش و پرورش در حوزه تولید کتاب آموزشی، ضمن آن که زمینه‌ای برای تبادل نظر و تجربه میان اندیشمندان، صاحب‌نظران و پدیدآورندگان کتاب‌های آموزشی با کارشناسان تألیف را فراهم می‌آورد، منجر به برجسته شدن آسیب‌ها، تنگناها و کاستی‌ها در حوزه تدوین کتب آموزشی می‌شود.

تشویق ناشران، نویسندگان و معلمان به تولید کتب آموزشی مناسب و همسو با برنامه‌های درسی آموزش و پرورش، به‌منظور ایجاد شرایط یادگیری مؤثر و پایدار برای دانش‌آموزان کشور و در راستای تدوین راهبردها و استانداردهای تولید کتاب‌های آموزشی مناسب به‌عنوان مکمل کتاب درسی، از سال ۷۸ در دستور کار دفتر انتشارات کمک‌آموزشی (انتشارات و تکنولوژی آموزشی فعلی) قرار داشته است.

بنابر قاعده معمول این سال‌ها، کتاب‌های چاپ اول هر سال و یک سال پیش از آن در دبیرخانه مورد بررسی قرار می‌گیرد و کتاب‌های قبل از این تاریخ با عنوان «غیرمرتبط زمانی»، کتاب‌های بی‌ارتباط با موضوعات نظام آموزش و پرورش با عنوان «غیرمرتبط موضوعی» و همچنین کتاب‌هایی که قبلاً مورد بررسی قرار گرفته‌اند و مجدداً برای دبیرخانه فرستاده شده‌اند، با عنوان «تکراری» از روند بررسی کنار گذاشته می‌شوند.

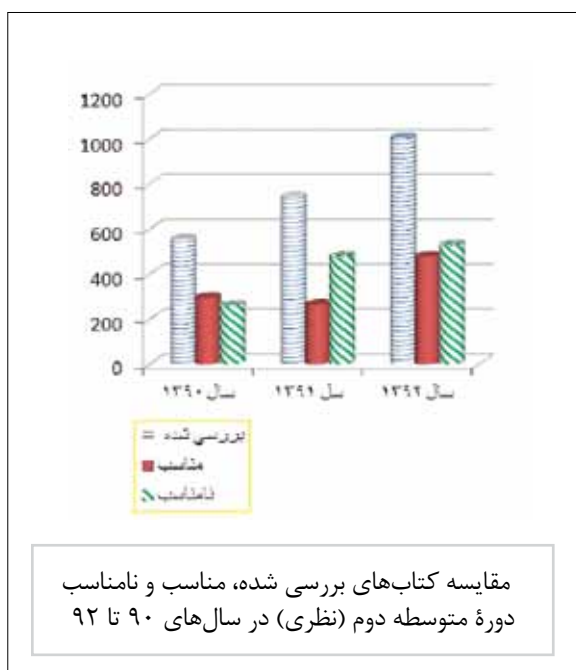
هر دوره بررسی، معمولاً تا پایان خردادماه سال بعد ادامه می‌یابد تا ناشران فرصت کافی برای ارسال کتاب داشته باشند. در پایان دوره، کارشناسان دبیرخانه سامان‌دهی ضمن استخراج و انتشار فهرست کامل کتاب‌های مناسب دوره‌های تحصیلی گوناگون و آماده‌سازی

کتاب‌های مناسب، کتاب‌های نامناسب

وضعیت کتاب‌های مناسب، در سال ۱۳۹۱ دچار نوسان غیرمنتظره‌ای شده است. در این سال درصد کتاب‌های مناسب از ۵۳ درصد به ۳۵ درصد کاهش یافته است که رقمی قابل ملاحظه است؛ اما در سال ۱۳۹۲، سیری صعودی داشته و به ۴۷ درصد رسیده است (جدول شماره ۳) که البته به نحو قابل توجهی از سطح میانگین دبیرخانه سامان‌دهی در سال ۱۳۹۲ پایین‌تر است. میانگین کتاب‌های مناسب سال ۱۳۹۲ رقمی معادل ۵۸/۵ درصد محاسبه شده است.

موضوع	۱۳۹۰		۱۳۹۱		۱۳۹۲	
	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد
کتاب‌های مناسب	۲۹۵	۵۳	۲۶۵	۳۵	۴۷۸	۴۷
کتاب‌های نامناسب	۲۶۰	۴۷	۴۷۹	۶۵	۵۲۹	۵۳
کتاب‌های بررسی شده	۵۵۵	۱۰۰	۷۴۴	۱۰۰	۱۰۰۷	۱۰۰

به‌طور کلی در طی سال‌های فعالیت دبیرخانه درصد کتاب‌های مناسب، سیری صعودی داشته است. نمودار شماره یک بیانگر این سیر طی سه سال ۹۰ تا ۹۲ است. در عین حال شاهد سیر صعودی کتاب‌های نامناسب نیز می‌باشیم که شاید یکی از مهم‌ترین دلایل این امر ناآشنایی و عدم آگاهی مؤلفین و ناشرین کتاب‌های آموزشی با معیارها و استانداردهای تدوین و ارزیابی تألیف کتاب آموزشی باشد.

ارسال کتاب از سوی ناشران و مؤلفان طی سال‌های ۹۰ تا ۹۲ همواره سیری صعودی داشته است.

فراوانی کتاب‌های رسیده، از ۶۲۴ عنوان در سال ۹۰ به ۱۰۱۹ عنوان در سال ۹۱ و ۱۲۳۵ عنوان در سال ۹۲ افزایش داشته است. این روند رشد در سال ۹۱ برابر ۶۱ درصد و در سال ۹۲ برابر ۲۱ درصد بوده است. (جدول شماره ۱)

سال	کتاب‌های رسیده	
	فراوانی	درصد رشد نسبت به سال قبل
۱۳۹۰	۶۲۴	-
۱۳۹۱	۱۰۱۹	۶۳
۱۳۹۲	۱۲۳۵	۲۱

از جمله دلایل رشد غیرمنتظره و افزایش قابل ملاحظه تعداد کتاب رسیده در سال ۱۳۹۲، می‌توان به نحوه عملکرد دبیرخانه سامان‌دهی کتاب‌های آموزشی - تربیتی رشد برای افزایش آگاهی ناشران و مؤلفان به واسطه برگزاری کارگاه آموزشی ریاضی، برگزاری جلسات گفت‌وگو با ناشران و مؤلفان آموزشی از سوی کارشناسان دفتر تألیف و ارزیابان کتاب‌ها در نمایشگاه کتاب در قالب نشست‌های آموزشی و کارگاه علوم و تبلیغات و اطلاع‌رسانی در نمایشگاه کتاب اشاره کرد.

کتاب‌های غیرمرتبط

آمار نشان‌دهنده آن است که بیشترین کتاب‌های غیرمرتبط این دوره طی سه سال با ۲۷ درصد متعلق به سال ۱۳۹۱ بوده است؛ در حالی که این رقم در سال ۱۳۹۰ فقط به ۱۲ درصد بالغ شده است. در سال ۱۳۹۲ نیز این رقم با ۸ درصد کاهش، روی رقم ۱۹ درصد ایستاده است. (جدول شماره ۲/ نمودار ۱)

موضوع	۱۳۹۰		۱۳۹۱		۱۳۹۲	
	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد
کتاب‌های بررسی شده	۵۵۵	۸۸	۷۴۴	۷۳	۱۰۰۷	۸۱
کتاب‌های غیرمرتبط	۶۹	۱۲	۲۷۴	۲۷	۲۲۸	۱۹
کتاب‌های رسیده	۶۲۴	۱۰۰	۱۰۱۹	۱۰۰	۱۲۳۵	۱۰۰

مقایسه کتاب‌های کمک‌درسی و کمک‌آموزشی

کتاب‌های کمک‌درسی، از این‌رو که منطبق با سرفصل‌های کتاب درسی یک پایه مشخص تدوین می‌شوند و به‌منظور تثبیت آموخته‌های کتاب درسی (با تکرار و تمرین) به‌کار گرفته می‌شوند، برای پایه‌های دیگر غیرقابل استفاده‌اند؛ اما مطالعه کتاب‌های آموزشی ممکن است برای پایه‌های مختلف مناسب و مفید باشد.

در سال ۹۰، معادل ۵۶ درصد از مجموع کتاب‌های بررسی شده، کمک‌درسی بوده‌اند. این رقم در سال ۹۱، با افزایشی قابل توجه، به ۶۵ درصد بالغ شده و در سال بعد دوباره به ۳۰ درصد کاهش یافته است. شاید بتوان گفت یکی از دلایل این امر، افزایش غیرقابل پیش‌بینی و ناگهانی قیمت کاغذ بود که موجب شد ناشران آموزشی بخشی از سرمایه خود را به تولید کتاب‌های کمک‌درسی که خانواده‌ها تمایل بیشتری برای خرید آن‌ها داشته‌اند، اختصاص دهند.

ظاهراً کاهش درصد کتاب‌های مناسب در سال ۱۳۹۱ نسبت به سال قبل و بعد از آن نیز با این تحلیل تطبیق می‌کند؛ زیرا کتاب‌های کمک‌درسی به‌طور معمول کمتر از کتاب‌های آموزشی دیگر مناسب تشخیص داده می‌شوند (جدول شماره ۴).

وجود کوشش‌های ناشران در طی این سال‌ها برای بهبود کیفیت کتاب‌های کمک‌درسی، گویی در دوره متوسطه نظری، هنوز سایه سنگین کنکور به نحو قابل توجهی حس می‌شود و شاید همین مسئله راه را برای بهبود بیشتر سد می‌کند (جدول شماره ۵).

سال	نوع کتاب	تعداد کتاب‌های کمک‌درسی	تعداد کتاب‌های کمک‌درسی مناسب	درصد
۱۳۹۰		۳۱۲	۱۰۵	۳۴
۱۳۹۱		۴۸۸	۱۳۱	۲۷
۱۳۹۲		۳۰۱	۶۴	۲۱

مقایسه فراوانی موضوعات درسی

در بین کتاب‌های کمک‌درسی مناسب این سال‌ها، سه موضوع فارسی، انگلیسی و شیمی به ترتیب با فراوانی ۴۲، ۲۸، ۱۳ در سال ۹۰ از بیشترین فراوانی برخوردار بوده‌اند. در سال ۹۱ دو موضوع، فارسی و فیزیک به ترتیب با فراوانی ۵۷، ۵۰ بالاتر از بقیه ایستاده‌اند و در سال ۹۲، سه موضوع فارسی، فیزیک و زیست‌شناسی به ترتیب با فراوانی ۱۷، ۱۵، ۱۴ بالاترین رقم را در میان سایر موضوعات کمک‌درسی مناسب به خود اختصاص داده‌اند.

در طی سال‌های مورد بررسی، درس فارسی و فیزیک، با اندکی جابه‌جایی همواره در بین موضوعاتی قرار داشته‌اند که از بیشترین فراوانی برخوردار بوده‌اند. داستان با رویکرد تربیتی، جدیدترین موضوعی است که در سال ۹۲ به موضوعات فوق اضافه شده است.

بررسی‌های آماری نشان می‌دهد کتاب‌های با موضوع قرآن، جغرافیا و زمین‌شناسی از کمترین فراوانی نسبت به بقیه حوزه‌های درسی برخوردارند.

سال	نوع کتاب	کل کتاب‌های بررسی شده	کتاب‌های کمک‌درسی	درصد
۱۳۹۰		۵۵۵	۳۱۲	۵۶
۱۳۹۱		۷۴۴	۴۸۸	۶۵
۱۳۹۲		۱۰۰۷	۳۰۱	۳۰

به‌طور کلی کتاب‌های مناسب کمک‌درسی دوره متوسطه، در سال‌های مورد بررسی همواره روندی کاهشی داشته‌اند. با